
مسأله درست و غلط، نگارش و پژوهش

در زبان فارسی

دکتر خسرو فرشیدورد

سرشناسه	: فرشیدورد، خسرو، ۱۳۰۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: مسأله درست و غلط، نگارش و پژوهش در زبان فارسی / خسرو فرشیدورد.
مشخصات نشر	: تهران: سخن، ۱۳۸۷.
مشخصات ظاهری	: ۵۰۴ ص.
شابک	: 978 - 964 - 372 - 277 - 7
وضعیت فهرست نویسی	: فبا.
موضوع	: فن نگارش.
موضوع	: فارسی -- تحقیق.
رده بندی کنگره	: ۱۳۸۷ ۴م۵ / PIR۲۸۳۹
رده بندی دیویی	: ۸۰۸
شماره کتابشناسی ملی	: ۱۲۴۶۵۲۹

انتشارات سخن

مسأله درست و غلط، نگارش و پژوهش
در زبان فارسی
دکتر خسرو فرشیدورد

چاپ اول: ۱۳۸۷

تیراژ: ۲۲۰۰ نسخه

حروفچینی: گنجینه

لیتوگرافی: صدف

چاپ: گلرنگ یکتا

خیابان انقلاب - خیابان دانشگاه، خیابان وحید نظری، شماره ۱۴۶

تلفن: ۶۶۴۰۵۰۶۲ - ۶۶۴۰۵۰۶۳

شابک: ۷ - ۲۷۷ - ۳۷۲ - ۹۶۴ - ۹۷۸

همه حقوق چاپ و نشر محفوظ است.

۸۵۰۰ تومان

فهرست

نشانه‌های اختصاری	۱۹
پیشگفتار	۲۳

بخش نخست

مسأله درست و غلط

فصل نخست: مسأله درست و غلط و سخنان نارسا	۳۱
۱- صورتهای مختلف درست و غلط در زبان	۳۲
۲- تعریف درست و غلط	۳۴

فصل دوم: اقسام غلط	۳۶
غلطهای املائی	۳۶
غلطها و نارسائیهای معنائی	۳۶
اقسام غلطها و نارسائیهای معنائی	۳۷
ستنیز معنائی	۳۸
ذوق سلیم	۳۸
نارسائیهای معنائی در کتاب‌های معانی و بیان سستی	۳۹
تنافر معنوی	۳۹
ناآشنائی یا غرابت	۳۹
پیچیدگی یا تعقید	۴۰
تعقید لفظی	۴۰

تعمید معنوی	۴۰
سنگینی معنایی	۴۰
تتابع اضافات	۴۰
اقسام سخنان نارسا و غیرفصیح (خلاصه)	۴۱
درباره نارسائیه‌ها و غلطهای املائی	۴۲
املاء غیرعلمی کنونی	۴۳
صورتهای صحیح املائی	۴۳
غلطها و نارسائیه‌های دستوری	۴۹
غلطهای صرفی	۴۹
۱- ضمیمه‌ها و ساختمانهای فعال دستوری	۵۰
۲- ضمیمه‌ها و ساختمانهای غیرفعال و فسرده دستوری	۵۱
کلمات مرکب نارسا و غلط	۵۲
غلط و نارسائی‌های نحوی	۵۲
نارسائیه‌ها و غلطهای تلفظی و آوایی	۵۳
تنافر لفظی	۵۳
ستیز آوایی یا تنافر حروف	۵۴
تنافر کلمات	۵۴
اقسام ستیز آوایی و ناخوش‌آهنگی کلمات	۵۴
۱- تکرار پیاپی یک حرف	۵۴
۲- پی‌آوری حروف قریب‌المخرج	۵۴
۳- آوردن هجاهای بلند و کشیده	۵۵
۴- پی هم قرار گرفتن صامت‌های بی‌آوا	۵۶
۵- توالی هجاهای کوتاه	۵۶
۶- توالی سه یا چهار هجای متوسط	۵۷
۷- قرار گرفتن همزه یا عین پس از مصوّت	۵۷
۸- قرار گرفتن همزه و «ی» صامت پیش از «ی» مصوّت	۵۸
۹- احتیاط در ساختن کلمه‌هایی که همزه و عین و «ه» در آخر هجا یا در پایان کلمه وجود دارد	۵۸
تغییر تلفّظ لغات اقتباسی و عاریه	۵۹

فصل سوم: لغات و اصطلاحات علمی و فنی نارسا و غلط	۶۱
تحلیل لغوی و دستوری برخی از اصطلاحات و لغات تازه ساخته	۶۱
دستبرد دستوری «واژه‌سازان» و کژپویان و سره‌نویسان بزبان فارسی	۶۱
جداسازی مصنوعی قواعد زبان علم و ادب از یکدیگر	۶۲
تحمیل ساختمانهای دستوری بیگانگان بزبان فارسی	۶۳
الف - ناقص کردن لغات فارسی	۶۳
ب - جعل کلمه و عناصر دستوری	۶۶
جعل لغات و عناصر دستوری	۷۲
الف - لغت‌سازی با عناصر جعلی	۷۳
ب - جعل پسوند و پیشوند و عناصر دستوری دیگر	۷۴
لغت‌سازیهایی نامناسب دیگر	۷۵
لغت‌سازی با عناصر و ساختمانهای دستوری غیرفعال	۷۶
ایجاد ارتباط موهوم بین کلمات دستوری فارسی و فرنگی	۷۶
قیاسی کردن عناصر سماعی	۷۷
تبدیل ناروای عناصر دستوری به لغوی	۷۸
عیب‌تراشی برای دستور زبان فارسی و زبان فارسی	۷۹
نحت و تخفیف و ابدال خلاف قاعده	۸۱
نارسائیه‌ها و غلطهای دستوری و لغوی و معنایی از نظر بلاغت‌نویسان قدیم	۸۷
دستبردهای لغوی و معنایی واژه‌سازان بزبان فارسی	۸۸
لغت‌سازی با عناصر مرده	۸۸
ترجمه تحت‌اللفظی و نارسائی اصطلاحات	۸۹
ساختن لغات با معنی نارسا و با بار معنایی متفی در برخی از واژه‌های ساخته شده	۹۱
تغییر غیرطبیعی و ناروای معنی لغات	۹۲
تکاور	۹۴
نهاد و گزاره	۹۷
گواه	۹۸
تک	۹۸
پاتک	۹۹
غیردقیق کردن معنی کلمات	۹۹

لغت‌سازی با عناصر قلبه عربی	۱۰۱
تبدیل لغتهای خوب به بد	۱۰۲
تبدیل لغتهای مؤذبان به غیرمؤذبان	۱۰۲
تبدیل لغات معنی‌دار به کلمات بی‌معنی	۱۰۳
ساختن کلماتی که بچندین هنر آراسته‌اند	۱۰۳
لغتهای ورزشی فرهنگستان زبان و ادب	۱۰۳
فصل چهارم: مسأله درست و غلط و فصاحت	۱۰۶
تعریف فصاحت	۱۰۶
فصاحت کلمات تازه	۱۰۷
ریشه‌داری کلمات فصیح	۱۰۹
کلمات درست ولی نارسا و غیرفصیح	۱۱۰
سخنان نارسا و غیرفصیح	۱۱۱
نارسائی‌های دیگر سخن	۱۱۲
سبک سخنان و مسأله درست و غلط	۱۱۴
فصل پنجم: غلطهای مشهور	۱۲۲
۱- تعبیرات ترجمه‌ای	۱۲۶
۲- قرض بیار	۱۲۷
۳- قواعد عربی در فارسی	۱۲۷
۴- الحاق عناصر دستوری عربی بکلمات فارسی و غیرعربی	۱۳۱
۵- کاربرد عناصر عامیانه	۱۳۲
۶- تقویت عناصر ضعیف شده زبان	۱۳۳
سیاهه‌ای از غلطهای مشهور	۱۳۶
سیاهه‌ای از کلمه‌ها و ترکیبهای نادرست	۱۴۸
فصل ششم: شیخون کژپویان به زبان فارسی	۱۵۳
واژه‌سازی و اصطلاحیابی سرهنویسان	۱۵۳
واژه‌سازی فرقه آذرکیوان	۱۵۶

دساتیر.....	۱۵۷
۱- لغت‌های اصیل دساتیر و فرقه آذرکیوان.....	۱۵۸
۲- تعبیرهای نادرست و دساتیر.....	۱۵۹
الف - تغییر دادن نابجای معنی لغات اصیل.....	۱۵۹
ب - ساختن کلمات و لغات خلاف قاعده و جعلی.....	۱۶۰
یک - فعل جعلی.....	۱۶۰
دو - کلمات جعلی دیگر.....	۱۶۰
سه - کاربرد پسوندها و پیشوندهای خلاف قاعده و با معنیهای مضحک.....	۱۶۲
چهار - لغت‌سازی با پیشوندها و پسوندهای جعلی با معنی عجیب و غریب.....	۱۶۳
پنج - لغت‌سازی با پسوندها و پیشوندهای مرده پهلوی.....	۱۶۳
شش - لغت‌سازی با پسوندها و پیشوندهای مرده و سماعی فارسی دری.....	۱۶۳
هفت - افزایش و کاهش بیمورد حروف.....	۱۶۳
هشت - تخفیف و نحت خلاف قاعده.....	۱۶۴
نه - ابدال خلاف قاعده.....	۱۶۴
ده - مشتق‌ها و مرکب‌ها و گروه‌های بی‌معنی و سست.....	۱۶۴
یازده - ترجمه بد و تحت‌اللفظی.....	۱۶۴
لغت‌های مناسب فرقه آذرکیوان و پیروان آن.....	۱۶۶
نمونه‌هایی از نثر دساتیری.....	۱۶۷
ساختار و مطالب دساتیر.....	۱۶۸
نظر استاد معین درباره دساتیر.....	۱۷۴
۱- ترجمه‌های مضحک و نابجا از اصطلاحات عربی.....	۱۷۴
۲- تغییر معنی لغات معمول.....	۱۷۴
۳- تصحیف و تحریف لغات.....	۱۷۵
۴- عناصر خلاف قیاس.....	۱۷۶
نظر استاد بهار درباره دساتیر.....	۱۷۶
نظر دکتر ابوالقاسمی درباره دساتیر.....	۱۷۷
تأثیر فرقه آذرکیوان در زبان و ادب فارسی.....	۱۷۸
نامه خسروان از جلال‌الدین میرزا قاجار و تذکره الخطاطین میرزا سنگلاخ خراسانی.....	۱۷۸
احمد کسروی و فرقه «باهامد آزادگان».....	۱۷۹

- ۱۸۵..... پیروان و همسویان دیگر فرقه آذرکیوان
- ۱۸۹..... دستبرد فرقه آذرکیوان و پیروان آن بزبان فارسی
- ۱۹۰..... دستبرد دستوری فرقه آذرکیوان و پیروان او بزبان فارسی
- ۱۹۲..... فصل هفتم: تصحیف.....
- ۱۹۴..... تصحیف کلمه‌های عربی.....
- ۱۹۵..... دگر کلمه و دگر سازه و مسأله درست و غلط.....
- ۱۹۷..... فصل هشتم: ایهام و نارسائی در سخن فارسی.....
- ۱۹۷..... گونه‌های نثر ساده فارسی.....
- ۱۹۷..... گونه‌های متکلف و غیر طبیعی نثر فارسی.....
- ۱۹۸..... نثر متکلف عربی‌گرا.....
- ۱۹۹..... فارسی متکلف سره‌نویسان.....
- ۱۹۹..... نثر متکلف پهلوی‌نشان.....
- ۱۹۹..... نثر بین بین و مخلوط.....
- ۲۰۰..... علل ایجاد گونه‌ها و سبکهای متکلف و غیر طبیعی.....
- ۲۰۰..... زبان شعر و نثر.....
- ۲۰۱..... غلظت‌نگاری و سست‌نویسی.....
- ۲۰۳..... پیمودن راههای نادرست در زبان‌آموزی.....
- ۲۰۳..... خستگی و بیماری سخنور و نویسنده.....
- ۲۰۷..... کمی استعداد.....
- ۲۰۸..... تسلط نداشتن بر زبان و قواعد آن.....
- ۲۱۰..... سببهای غلظت‌نگاری و سست‌نویسی از دیدگاههای دیگر.....
- ۲۱۰..... الف - عوامل اجتماعی سست‌نویسی و غلظت‌نگاری.....
- ۲۱۰..... ب - عوامل علمی و آموزشی سست‌نویسی.....
- ۲۱۱..... ۱- واپس ماندگی علمی و پژوهشی.....
- ۲۱۱..... ۲- نارسائی تحقیقات مربوط بزبان فارسی.....
- ۲۱۳..... ۳- نبود کتاب خوب.....
- ۲۱۵..... ۴- شیوا نبودن نثر کتابهای درسی.....

۵- نبودن مرکز برای نظارت بر برنامه‌های فارسی مدارس و وسایل ارتباط جمعی . ۲۱۶

بخش دوم نگارش و سخنوری

فصل نخست: نگارش و سخنوری	۲۱۹
هدفهای سخن و بیان	۲۲۲
مسائل برهانی زبان	۲۲۲
مسائل غیربرهانی یا عاطفی و احساسی زبان	۲۲۲
فصل دوم: ساختار سخن و نوشته	۲۲۴
مقصود اصلی	۲۲۵
مقدمه	۲۲۵
متن سخن	۲۲۵
وحدت و همبستگی	۲۲۶
تأکید	۲۲۷
تأکید صریح	۲۲۷
اجمال و تفصیل	۲۲۷
توضیح	۲۲۹
اقسام توضیح	۲۲۹
شرح	۲۲۹
وصف	۲۳۰
توصیف	۲۳۱
تشبیه و تمثیل	۲۳۲
تجسم	۲۳۳
نقل و روایت	۲۳۴
بحث	۲۳۵
دلیل	۲۳۵
مسأله اقناع و ترغیب	۲۳۵
تکرار	۲۳۸

۲۳۸	تکرار لفظی
۲۳۹	تکرار در سخنوری فونگی
۲۴۰	بلاغت
۲۴۵	رعایت اقتضای حال
۲۴۶	مسائل زبانی بلاغت
۲۴۷	رابطه بلاغت با شکل سخن
۲۴۸	وضع مخاطب نسبت به سخن
۲۴۹	گفتگو و مناظره و مباحثه
۲۵۰	رابطه اجتماعی بین سخنور و سخنگیر
۲۵۰	بلاغت مطلق
۲۵۱	مسائل دستوری بلاغت
۲۵۲	فنون بلاغت
۲۵۳	نکت دیگری درباره سخنوری
۲۵۴	آنچه در سخنرانی باید مراعات شود
۲۵۶	فصل سوم: آرایشهای سخن
۲۵۷	فصاحت و شیوایی
۲۶۰	'غروق و شورانگیزی
۲۶۱	پی اوری
۲۶۳	تلمیح
۲۶۴	تضاد
۲۶۴	دلیل آفرینی شاعرانه
۲۶۵	جناس یا تجنیس
۲۶۶	موازنه
۲۶۷	ایجاز
۲۷۰	حقیقت نگراری
۲۷۱	خوش آهنگی
۲۷۲	کلمات پرهجای بد آهنگ
۲۷۳	نوالی هجاها و ناخوش هنگی کلام

۲۷۴	وزنهای پر استعمال یا وزنهای خوش آهنگ در زبان و شعر فارسی
۲۷۷	تشبیه و استعاره
۲۷۷	تشبیه گسترده
۲۷۸	کنایه
۲۸۱	سخنوری در ایران و مغرب زمین
۲۸۳	فصل چهارم: والائی و ابتذال سخن
۲۸۴	زبان رسمی و سبک والا
۲۸۶	زبان رسمی و سبک نازل
۲۸۷	سبکها و گونه‌های فرعی فارسی رسمی
۲۹۱	سبک ضعیف و نارسا
۲۹۳	توضیح بیشتر درباره گونه‌های فرعی زبان رسمی
۲۹۴	گونه‌های ویژه دیگر
۲۹۴	گونه عمومی زبان رسمی
۲۹۵	گونه ادبی
۲۹۶	گونه احترامی
۲۹۷	گونه اداری زبان رسمی
۲۹۷	گونه علمی و فنی زبان رسمی
۲۹۸	گونه گفتاری زبان رسمی
۲۹۸	عناصر و مواد زبان رسمی
۲۹۹	لغات زبان رسمی
۲۹۹	۱- عناصر فارسی تبار
۲۹۹	۲- واژه‌های اقتباسی و قرضی
۳۰۰	۳- عناصر شعری و ادبی
۳۰۰	۴- تعبیرهای ترجمه‌ای
۳۰۱	تعبیرهای ترجمه‌ای و خبری
۳۰۲	۵- عناصر لغوی دوران گذشته
۳۰۳	۶- عناصر فرهنگی و علمی زبان رسمی
۳۰۳	ویژگیهای دستوری زبان رسمی

۳۰۶	تأکید و قصر در زبان فارسی
۳۰۸	ویژه‌سازی یا قصر
۳۰۹	فصل پنجم: آموزش انشاء و املاء و دستور
۳۱۰	آموزش انشاء
۳۱۳	آموزش دستور زبان
۳۱۵	آموزش املاء فارسی
۳۲۱	فصل ششم: نشانه‌گذاری
۳۲۱	نشانه درنگ
۳۲۲	دو نقطه
۳۲۲	نقطه
۳۲۳	نشانه پرسش
۳۲۳	دو کمان
۳۲۳	قلاب
۳۲۳	خط
۳۲۴	سه نقطه
۳۲۴	چند نقطه
۳۲۴	نشانه توجه (۵۵)
۳۲۴	نشانه‌های اختصاری و اختصارات
۳۲۷	نشانه‌های اختصاری در فرهنگ قدیم ما
۳۲۹	نمونه‌هایی از نشانه‌های اختصاری و معتدل و مناسب امروز

بخش سوم

روش تحقیق و شناخت

۳۳۷	فصل نخست: قواعد کلی روش تحقیق
۳۳۷	انسان و شناخت او از جهان بیرون و درون
۳۳۸	الف - مرحله شناخت حسی
۳۳۸	ب - مرحله شناخت منطقی و عقلی

۳۳۹	شناخت تدریجی و شناخت ناگهانی
۳۳۹	۱- شناخت تدریجی
۳۳۹	۲- شناخت ناگهانی
۳۳۹	شناخت ادراکی و شناخت عاطفی
۳۴۱	ملاک شناخت حقیقت
۳۴۱	حقیقت
۳۴۱	انواع شناخت
۳۴۱	۱- شناخت علمی
۳۴۲	۲- شناخت هنری
۳۴۳	۳- شناخت فلسفی
۳۴۳	جهان‌بینی‌ها و فلسفه‌های مختلف
۳۴۶	جدا شدن علوم از فلسفه
۳۴۷	تقسیم‌بندی علوم و روش تحقیق علمی
۳۴۸	روش تحقیق علمی
۳۴۸	روش علمی
۳۴۸	مراحل تحقیق علمی
۳۴۸	۱- تجربه مقدماتی
۳۴۸	۲- طرح فرضیه
۳۴۹	۳- تجربه وسیع برای واری فرضیه‌ها
۳۴۹	۴- طبقه‌بندی
۳۴۹	۵- مقایسه
۳۵۰	مقایسه در ادبیات و زیباشناسی
۳۵۰	۶- سنجش افکار عمومی
۳۵۰	تمثیل
۳۵۱	۷- آمارگیری
۳۵۱	۸- مشاهده
۳۵۱	مشاهده در نقد ادبی و زیباشناسی
۳۵۳	۹- آزمایش
۳۵۴	۱۰- تجزیه

۳۵۴	۱۱- اندازه گیری و ثبت
۳۵۴	۱۲- تعریف
۳۵۴	۱۳- قانون علمی
۳۵۴	۱۴- تنظیم نظریه با تئوری
۳۵۵	فصل دوم: روشهای خاص علوم اجتماعی و ادبی
۳۵۶	روش تحقیق در نقد ادبی
۳۵۶	دشواریهای هفتگانه
۳۵۹	چند نکته دیگر درباره روش تحقیق
۳۵۹	روش درست تحقیق
۳۶۰	توجه به کتابشناسی و منابع تحقیق
۳۶۱	کارگروهی
۳۶۲	شناخت روشهای نادرست
۳۶۲	تربیت محقق زبان و ادبیات
۳۶۳	شیوه مأخذنویسی
۳۶۴	رعایت امانت
۳۶۶	بلای تصحیح
۳۶۸	فصل سوم: گزینش نامهای زیبا
۳۶۹	گزینش نامهای نیکو
۳۷۱	بهترین نامها
۳۷۱	ساختمان نامها
۳۷۲	نامهای نامناسب
۳۷۳	نام شخصی و نام خانوادگی
۳۷۴	فصل چهارم: تحلیل علمی آثار ادبی
۳۸۰	فصل پنجم: زبانشناسی و نقد ادبی در کشور ما و راه گسترش آن
۳۸۲	فایده زبانشناسی نوین و مکتبهای جدید آن برای زبان فارسی و زبانهای دیگر

۳۸۵ واپس ماندگی علمی و ادبی در زبانشناسی.

بخش چهارم

برنامه‌ریزی برای زبان و ادبیات و خط فارسی

۳۹۳ فصل نخست: نارسائیهای برنامه‌های رشته زبان و ادبیات فارسی

۳۹۵ گروه‌بندی درسهای ادبی و زبانشناسی

۳۹۷ نبود مواد درسی لازم

۳۹۷ شرایط برنامه‌ریزی برای زبان و ادبیات و خط فارسی.

۳۹۸ چند نکته دیگر دربارهٔ ووش تحقیق و برنامه‌ریزی ناسا.

۳۹۹ اخذ نیمبند دانش و فرهنگ غرب

۳۹۹ ویرایش فصل‌بندی و حاشیه‌نویسی و عنوان‌نگاری

۴۰۰ شماره‌گذاری گیج‌کننده

۴۰۱ ضعف اطلاعات مؤلفان

۴۰۲ خودبزرگ‌بینی و خوشباوری

۴۰۴ کمیسیون بازی و سمینارسازی.

۴۰۸ افراط و تفریطهای مختلف دیگر دربارهٔ زبان و زبانشناسی و ادبیات

۴۱۲ پرهیز از سره‌نویسی و تغییر بیجای واژه‌ها.

۴۱۴ پرهیز از زبانشناسی عامیانه و تحقیقات ادبی مد روز.

۴۱۵ برخورد نادرست یا مسأله درست و غلط.

۴۱۶ بی‌توجهی به قوانین زبانشناسی علمی

۴۱۶ ۱- بی‌اعتقادی به تحوّل زبان

۴۱۶ ۲- پیروی از اصل

۴۱۷ تراشیدن غلطهای خیالی

۴۱۷ فقط متون قدیم

۴۱۸ عرفان‌زدگی

۴۱۸ حافظ عارف

۴۱۸ اندیشه‌های قدیم

۴۱۹ شعر فارسی

۴۱۹ ۳- تحقیق مکتبی

۴۲۳	تصوف قدیم و جنبه‌های مثبت منفی آن
۴۲۴	جنبه‌های منفی دیگر تصوف قدیم
۴۲۶	جنبه‌های مثبت تصوف در ایران
۴۲۸	۲- مداراجوئی
۴۲۹	فصل دوم: خرافات ادبی و زبان‌شناسی عامیانه
۴۳۰	شعارهای نادرستی که بوسیلهٔ دستهٔ خاصی رایج نشده است
۴۳۰	فرهنگستان کارخانهٔ سنت‌سازی و املا تراشی است
۴۳۳	شعارها و نظره‌های نادرست و غیردقیقی که بوسیلهٔ «زبان‌شناسان» رواج یافته است
۴۳۷	خطر زبان عربی برای زبان فارسی
۴۳۸	تکیه بر برنامهریزی برای زبان
۴۴۰	شعارها و نظره‌های سطحی معلمان ادبیات دربارهٔ زبان و خط و ادب ما
۴۴۳	سمینار بجای تحقیق
۴۴۴	استعمال قواعد عربی در زبان فارسی
۴۵۰	خرافات دستوری معلمان ادبیات
۴۵۲	نظره‌های نادرست ادبا دربارهٔ املاء فارسی
۴۵۷	شعارهای نادرست «نوپردازان» و غریزندگان ادبی
۴۶۱	جوهر شعر
۴۶۷	فهرست مأخذها و منابع
۴۶۷	۱- به زبان فارسی و عربی
۴۷۰	۲- به زبان‌های فرنگی
۴۷۱	از همین نویسنده
۴۷۱	۱- کتابها و رساله‌ها
۴۷۲	۲- مقاله‌ها